

הערות והארות בענינים שונים

בענין רב צייר כוורא

בקובץ בית אהרן וישראל (גליון כסלו טבת תשס"א) התפרסם מאמרו של ידידי הר"ש אלברט הי"ו בענין מה שאחז"ל דרב צייר כוורא. ראיתי לנכון להסתפח לנחלת ה' ושלא למנוע טוב מלהביא בכאן את מה שהערתי בזה משכבר הימים, ומבין שנינו תסתיים שמעתא.

איתא בגמ' (גיטין לו א, וש"נ) "אמר רבן גמליאל, תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשין שמותיהן בגיטין מפני תיקון העולם. ובסימנא לא, והא רב צייר כוורא (- ולא היה חותם שמו. רש"י) ורב חנינא צייר חרותא (- ענף של דקל) רב חסדא סמך ורב הושעיא עין, רבה בר רב הונא צייר מכותא (- וילון ספינה), שאני רבנן דבקיאיין סימנייהו".

דברי הגמ' בסוגיא זו מסתכמים בהיבט ההלכתי של ציורים אלה, כיצד הותר לאמוראים אלו שלא לחתום בשם המלא, ולהסתפק בכעין רמז בעלמא לזהותם, הלא תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשים שמותיהן בגיטין. אולם את הסיבה שהניאה אותם לחרוג ממנהג העולם, סתמה הגמ' ולא פירשה. ולכאור' טעון הדבר הסבר מה ראו חכמים אלה לרמוז באופן חתימה שכזה.

הגאון היעב"ץ בהגהותיו על הש"ס ניסה למצוא פתרונות לשאלה זו והוא מציע הסבר למה ירמוזו כל אחד מהציורים. אצל רב כותב הוא בזה"ל: "רב צייר כוורא - הוא דג, כלומר סימן טוב הוא כרג שאין עין רעה שולטת בו". יתכן שזו היתה כונת רב, ואם קבלה הוא נקבל, אך מה מאד יפלא מה ראה רב בדוקא בשונה מכל האמוראים להתעסק עם ענינים שכאלה, ולהרגיש ולהראות לעין כל את בקשתו שלא תשלוט בו עין רעה, הלא זה עצמו יכול לגרום את ההפך, וראה בספר פלא יועץ שכתב (בע' עה"ר) בזה"ל: "אבל צריך דעת שלא ירגישו בו שהוא משתמר שלא יבואו להקפיד עליו על שחושדם שהם בעלי עה"ר".

וביותר יש לתמוה שלכאור' נתעלם מהיעב"ץ העובדא שהרשב"ם במס' ב"ב (קסא ב) שלל בחריפות את המפרשים המנסים לייחס כוונות נסתרות לסיבה שהביאה את האמוראים לחתום בציור כזה או אחר: "והמפרש טעם אמאי צייר כוורא וחרותא אינו אלא טועה, ושמא ע"ש מעשיהם, זה נהג לאכול דגים וזה נהג בתמרים, וסימנא בעלמא היו עושים". ולפי דברי הרשב"ם לא היה להיעב"ץ לכתוב את פירושו הנ"ל.

אלא לכך תידוק תחזי שגם הרשב"ם הסובר שאין טעם מיוחד אמאי ציירו כוורא וחרותא, איהו גופיה, טעמא טעים בהא, ונתן בזה טעם לשבח שזה היה לפי שרוב נהג לאכול דגים, וכפי שביאר המהרש"ל על אתר שמנהג רב היה לככר את השבת בדגים גדולים, כדאיתא במס' שבת (ק"ח ב): "במה מענגו, רב יהודה בריה דרשב"ש משמיה דרב אמר, בתבשיל של תרדין ודגים גדולים". ושוב אין קשה כ"כ על היעב"ץ.

גם יצוין שבדורינו נתגלה מגנזות רבותינו הראשונים, שיש מהם שחלקו על הרשב"ם וכתבו להדיא שהאמוראים התכוונו לרמוז בחתימתם ענינים שונים, וכך מבואר בתוס' חכמי אנגליה (עמ"ס גיטין שיו"ל מכת"י בירושלים תשנ"ח): "רב צייר כוורא - דכתיב וידגו לרוב, כמו רב". ויעו"ש עוד רמזים שונים. (עוד ראה להגר"י ענגיל בגליוני הש"ס שם מה שכתב בענינים אלו, וכן ראה בספר בניהו (ע"ז ד א) מעשה במלך אחר שצייר על דגל שלו צורת דג. ומ"ש לפרש קרא דוידגו לרוב).

וכיון שנתנה רשות מרביתנו הראשונים והאחרונים אעלה על הכתב מה שלענ"ד הניחו לי מקום מן השמים לבאר בטעם הנהגת רב זו, דהנה כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' דעות ה"ד: "אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש, שלא שח שיחה בטילה כל ימיו" והעיר הכסף משנה דכרבר הזה מצאנו במס' סוכה (נח א) על ר' יוחנן בן זכאי, אבל על רב אין ידוע מהיכן לקח זאת הרמב"ם. וראה מ"ש בהגהות מהרצ"ח ע"ד הגמ' במס' תגיגה (ה ב) "אמר רב, אפי' שיחה יתירה וכו'" שמהו הוציא הרמב"ם את דבריו אלו, ויעו"ע בשו"ת מקום שמואל סי' ד'.

ויש שכתבו שכבר קדמו להרמב"ם בתשובות הגאונים הנקראים שערי תשובה (סי' קע"ח) שהביאו שם עשרה מליין דחסידותא דהוה נהיג ביה רב, וכתבו שאחד מהם הוא שלא שח שיחה בטילה כל ימיו, וראה בסוף ספר ארוחת חיים שנדפס שם פירוש על אותם עשרה הדברים מהאדמו"ר רגז"ה מראדוין - איזביצא, וכתב דמזה היה מקור הרמב"ם, וקבלה היתה ביד הגאונים שכן היה מנהג רב. (וראה להכנה הגדול מלובלין בספרו דברי סופרים (אות לו), ועוד מ"מ וציונים הנדפסים בתחילת תשו' הגאונים, ובמה שציין בשו"ת בית דוד לייטער סי' קב).

והוסיף שם לחדש דאפילו בדברי תורה היה ממעט ברבורו והיה שונה לתלמידיו בדרך קצרה ככל האפשר, וביאר בזה את דברי הגמ' במס' יומא (יט ב) "א"ר זכריה בן קבוטל, מתני' ליה רב חנן וכו' בן קפוטל, ומחוי ליה רב הידיה קבוטל. ונימא ליה מימר, ק"ש הוי קרי וכו'". אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה". והנה לפום ריהטא אין סמיכה להאי מימרא דרבא בהסוגיא שם דאיירי בענינא דהמדבר בשעת ק"ש ורבא אסר בכל זמן שהוא. ולהג"ל יש לומר דרבא קאתי לשנויי שינויא אחרינא מדוע לא אמר רב בפיו קבוטל, והוא משום שהשח שיחת חולין עובר בעשה, ורב היה נוהג סלסול בעצמו שאפילו בדברי תורה היה ממעט בכיחה יתירה כל כמה דאפשר. ודפח"ת.

ומעתה איכא למימר דמהאי טעמא שמיעט בדבורו, חס על זמנו לחתום בפרוטרוט את שמו ושם אביו, והעדיף לצייר כעין תמונת הדג, שכידוע היא הבריה היחידה בעולם ששותקת ואינה מוציאה כל הגה מפיה, ולרמז בא על מנהגו שלא מצא לעצמו טוב מן השתיקה וכטבע הדג.

עוד היה נראה לענ"ד לבאר בטעם הנהגת רב זו עפי"ד הגמ' במס' מ"ק (יא א) "אמר רב, אמר לי ארא ציידא, כוורא סמוך למיסרחיה מעלי". ופירש"י: "כלומר יפה הוא לאחר זמן שניצוד יותר מההוא שעתא דניצוד". וראיתי לריש גלותא דבבל מרן הבן איש חי בספרו היקר בן יהוידע שביאר את דברי רב בטוב טעם וכדרכו בקדוש: "כל הני מילי דאמר רב משום אדא ציידא, לא נחת לאומרם על דרך פשטותם, אלא אמרם דרך רמז ומשל לדברי תורה, והיינו דבגמ' נסתפקו אחד חריף ומקשי ואחד מתון ומסיק, הי מנייהו עדיף שראוי להושיבו בראש, ואסיק בתיק"ו. וכאן רב למדנו דמתון ומסיק עדיף מחריף, ועשה זה במשל הנוכר, כוורא יפה הוא לאחר שניצוד יותר מאותה שעה שניצוד, כן הוא מי שהוא מתוני שאינו משיב דבר במהרה, הוא עדיף יותר מאותו החריף שיכול להשיב במהרה, שיש לו שכל רחב שיעלה בדעתו ליישב במהרה, יען כי זה המתוני אע"פ שלא תמצא בפיו דבר לדבר במהרה, מ"מ אח"כ יוציא מפיו דבר מתוקן שישאר קיים ויסיכמו בו הכל, אך החריף אע"פ שהוא יש לו שכל מחודר שימצא בפיו דבר במהרה מ"מ כיון דאינו אומר דבריו בהמתנה וכישוב, אפשר על הרוב יהיו דבריו נדחין אח"כ מהלכה ומוקשין, וכן הוא משל העולם שאומרים אנכ חורפיה לא דק". ושפתים ישק.

ניתן אם כן לומר שרב שהיה נוהג למעט בדבור אפי' בדברי תורה כמבואר לעיל, היה חפץ להפיץ ברכים את אמרתו זו של אדא ציידא, ואת מוסר השכל הטמון בכך לגבי דרך האמיתית בלימוד התורה, וזאת עשה ע"י שחתם את שמו בציור כוורא, ועי"ז כל רואה שיתמה ויתפלא על סיבת הדבר יתוודע לעובדה דכוורא סמוך למיסרחיה מעלי, ויפיק מכך את הלקח הנכון לגבי תורתנו הקדושה.

ומענין לענין באותו ענין. סבורני כי מן הראוי להאיר את מנהגו זה של רב לצייר כוורא, באספקלריה הלכתית מענינת, יתירה על זו הנידונת בגמ' כאן. עה"פ (שמות כ כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, דורשת הגמ' (ר"ה כד ב, ושי"ג) "לא תעשון כרמות שמי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות".

נחלקו הראשונים אם איסור זה בעשית חמה ולבנה כוכבים ומזלות, הוא דוקא בבולט או אפילו בשוקע. הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' קסז) אסר רק בבולט, והריטב"א נתן לכך טעם "דסתם חמה לבנה ומזלות אינן נראים לעולם אלא בולטין". לעומת זאת סוברים התוס' ועוד מהראשונים, שהאיסור הוא בכל אופן ואפילו בשוקע. וראה בכ"ח (סי' קמא) שכתב "הטעם לפי שברקיע הן שקועין וכ"כ התוס' והסמ"ג (לאוין כב). אבל הרא"ש כתב וז"ל כי נראין בעינינו כשקועין ברקיע".

בדרך אגב יש לתמה על היעב"ץ בהגהותיו על דברי התוס' במס' ר"ה שפירש את דברי התוס' "דאינה בולטת - ג.ב. אינה נראית לנו בולטת". לכאורה נראין הדברים כעירוב פרשיות, שהרי שני טעמים הן כפי שבארם הב"ח, התוס' מתיחס למציאות האמיתית שברקיע הם שקועין, ואילו הרא"ש סובר שרק לעינינו נראין הם כשקועין, וא"כ כיצד פירש היעב"ץ את דברי הרא"ש בתוך התוס', הלא יתכן כי התוס' סובר שלענינו הם נראים כבולטים וכדברי הריטב"א, ורק משום שהמציאות היא שהם שקועים, לכן האיסור הוא גם באופן שהעשיה שוקעה.

להלכה פסקו הטור והשו"ע (סי' קמא) כדעת הראשונים שאסור גם בצורה שוקעת. ולפי"ז מקשה הט"ז (ס"ק יג) "באם יש איסור בכל המזלות יהיה איסור לעשות צורות דגים שהוא מזל אדר, ומצינו בגמ' פרק השולח דרב צייר כוורא, ואילו היה בו איסור היה אסור אפילו באינו בולט". ענין זה העסיק את גדולי הפוסקים שנדרשו לכך בשאלות שונות ובאופנים רבים. הט"ז עצמו ניסה לחלק בין עשיה שוקעת לבין ציור שאין בו שום ממשות, אף הוא עצמו הבחין בדוחק שבדבר, בנקודות הכסף חלק על יסוד זה וראה גם בפתיח תשובה שם. גם יעוין בתוס' יומא נד ובהגהות הרש"ש, וכעוד רבים מספרי החשובות.

לענ"ד ניתן לתרץ בפשיטות את סברת התירו של רב בציור הכוורא. המקור הקדום ביותר שמצאתי לסדר המזלות הוא בספר יצירה (פרק ה' מ"ה) ונתנו בהם סימן "טש"ת סא"ב מע"ק גר"ד", ופנעוהו כך הוא: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גרי דלי דגים, (סדר זה הביאו אותם גם הראשונים, וראה ברש"י במס' ר"ה יא ב). המעייין יבחין על נקלה שכל המזלות מופיעים בלשון יחיד, אריה ולא אריות, עקרב ולא עקרבים, דלי ולא דליים, לבר ממזל אדר שהוא היחיד הכתוב בלשון רבים "דגים".

וא"כ ניתן לומר שאיסור עשיית וציור מזל חודש אדר הוא דוקא כשמצייר דגים, ומיעוט רבים שנים. והמצייר דג אחד הרי הוא כמצייר חצי אריה שאין בכך כל איסור, וכנפסק להלכה שדבר זה מותר לכתחילה וכן נוהגים. ובוה מיושב היטב מנהגו של רב במה שלא חשש לאיסור של עשיית צורות מזלות שהרי רב צייר כוורא שזהו דג אחד, ואין זה כמצייר מזל בשלימותו, ושירי ליה למיעבר הכי ופשוט.

כמובן שאין לסמוך על חידוש זה בהשלכותיו הברורות לגבי הלכה למעשה. למרות שמצד הסכרא נראה אכן כי אין בעשיית או בציור דג אחד בודד משום איסור עשיית מזלות, שהרי מזלו של חודש אדר הוא דגים בלשון רבים, וכמבואר לעיל, מ"מ אין בידי להכריע בכגון דא, והמעין יבחר ואני את נפשי הצלת.

יודגש כי גם מדברי הגמ' דרב צייר כוורא אין כל הכרח לזה, שהרי ניתן לתרץ את קושית הט"ז באופנים אחרים. אציע כאן לדוגמא פתרון נוסף שעלה בדעתי בישוב התמיהה, עפ"י מה שהביא המהר"י מינץ בדרשותיו (הדרוש השביעי) בשם אביו המהר"ם מפאדוה, שכתב לדון היאך הותר לשלמה המלך לעשות את י"ב הבקר תחת כיור הנחשת. ומבאר המהר"י מינץ שטעם איסור העשיה הוא משום שלא יחזיקו אותן לאלהות ויבואו ח"ו לעוכרם, אבל באותן י"ב הבקר שהכיר היה נשען עליהם, הכרת פניהם ענתה בם שלא נעשו לשם אלהות, כי עבודת משא הכיור בכתף ישאו, וכיון דנעשה בצורת שירות ושעבוד לדבר אחר ליכא למיטעי בה שנעשה לשם אלהות. עכ"ד. וסיים דהוא טעם נחמד ונעים. וראה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' מ"ד).

וא"כ אף בנידו"ד אפשר להשתמש בביאור זה כיסוד להנהגת רב, כי הרי חתימה סתמית על נוסח גט ברור שלא נעשתה לשם אלהות, גם המטרה שהביאה את רב לצייר את צורת הדג ידועה היתה לכל מכירי הליכותיו ומנהגיו של רב, ולכן לא היה מקום לחשש שמא תצא תקלה מתחת ידו. ובפרט שעצם דין הגט שעליו הופיע החתימה - הציור, מראה על המלכת הקבי"ה, שהרי למסמך זה ישנה חשיבות רק אליבא דתורתנו הקדושה ושפיר הותר לרב לצייר צורת דגים.

בענין הטלת מום בקדשי גוים

הלכה בידוע שנצטוונו שלא נטיל מום בקדשים, וכל בהמה שהיא קדושה למזבח אסור לעשות בה כל דבר שיפסלה להקרבה. ואיסור זה דרשוהו חז"ל (ביצה כז ב. מנחות נו ב. בכורות לג ב) ממקרא שכתוב (ויקרא כב כא) כל מום לא יהיה בו. ופירש"י דקרינן ביה לא יהיה, וכלומר שלא יטיל בו מום.

והנה המנחת חינוך (מצוה רפו) עלה ונסתפק היכי ליהוי דינא בקדשי גוים, שהרי העכו"ם נודרים ונודבים נרבות כישראל, ומקבלין אותן מהם להקריבם ע"ג המזבח, וכדילפינן לה (מנחות עג ב). חולין יג (ב) מיתורא דקרא דכתיב (שם יח) איש איש מבני ישראל, שאף הגוים ככלל. וגם בהם אסרה התורה הקרבת בעלי מומין באומרה (שם כה) ומיד כן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם, ודרשינן (תמורה ו א) דאתי לרבות שאף מידי הגוים אסור להקריב בע"מ. ומעתה שדין אחד לישראל ולגוים ביכולת ההקרבה ואיסור הבע"מ, יש מקום לדון האם איסור זה להטיל מום נאמר גם בקדשי גוים.

והאריך המנחת חנוך לדון בספיקו זה, ומייתי מהא דאשכחנא (זבחים מה א) דינים שאינם שוים בקדשי גוים כבקדשי ישראל, ולכן ס"ל שיתכן שאף בזה יהא חילוק לדינא, ולמרות שבקרבנות ישראל יהא איסור של הטלת מום, מ"מ בקדשי גוים לא יעברו בלאו זה.

וכתב שם: "דשני טעמים לדבר זה שלא יהא חייב הישראל בשביל מום בקדשים שלהם, חדא לפי התור"כ שהבאתי מהמטיל מום עובר על עשה דתמים יהיה לרצון דכתיב בהאי קרא כל מום לא יהיה בו אבל בגוים דלא שייך תמים יהיה לרצון כמבואר... א"כ אף מום לא יהיה בו, לא שייך. ועוד, דבשלמא בקדשי ישראל בעושה מום פוסל אותו מהקרבה בכל ענין, אבל בקדשי גוים נהי דהתנרב אותו למזבח מ"מ אינם בכל יחל... ונראה שאף שדרר המזבח, מ"מ מותר להקריב בכמה... א"כ לא נפסל קרבן זה מלהקריב לשמים, כי להקריב בכמה לשמים מותרים בני נח להקריב אפי' בע"מ כמבואר בזבחים (קטו ב) וא"כ לא נפסל הקרבן הזה רק ממזבח אבל לא מהקרבה לשם שמים, א"כ אפשר דאין לוקינ". ויעו"ש מה שפלפל בזה עוד, ולמרות שבמסקנת דבריו הניח זאת בצ"ע, מ"מ ניכרת שיטתו שבקדשי גוים אין איסור זה דהטלת מום בקדשים.

אלא שלעומת זה ראיתי בשם ספר דעת מרדכי להגאון רמ"א רבינוביץ אב"ד סלנט (קידאן תרצ"ט) שמה שמספקא ליה להמנ"ח וכאמור דעתו נוטה לחד גיטא, פשיטא ליה לרש"י לאידך גיסא. שכן במסכת

גיטין (נו א) במעשה דקמצא ובר קמצא איתא שרוב"א אמר לאותם שרצו להרוג לבר קמצא שהטיל מום בקרבן הקיסר: "אמרו מטיל מום בקדשים, יהרג". ופירש"י: "שיהו סבורין שבשכיל שהטיל מום בקדשים ועבר על מום לא יהיה בו, נהרג". והרי התם איירי בקרבן הקיסר שהיה גוי ומ"מ כתב עלה רש"י שהמטיל בו מום עובר על הלא דמום לא יהיה בו, ולהיפך מדעת המנ"ח. ותימה על המנ"ח שכל רז לא אניס ליה איך לא הרגיש בדברי רש"י הערוכים העומדים כנגדו.

ואף שאין ספר דעת מרדכי הנ"ל מצוי תחת ידי, מ"מ הביאו הרש"י ז"ל בספרו סופרים וספרים (ח"א עמ' 250) בסקירתו המקפת על ספר הנ"ל ואלו הם דבריו שם: בקיאותו של המחבר מורגשת כמעט בכל סימן. ולא בקיאות מלאכותית מרפרפת, אלא בריאה ויסודית. ראיות מבוססות הוא רגיל להביא לדבריו ממקורות שונים בתלמוד ובראשונים. פעמים הוא מביא ראיה מפורשת ממקום שפחות מכל אפשר היה לחכות. וכאן מביא הרש"י כדוגמא, את ראיות מדברי רש"י בגיטין לספיקו של המנ"ח, ולא נחה רעתו עד שכתב שזהו ראיה יפה ומפתיעה.

שוב ראיתי שגם הגר"מ אילן בהגהות שער מרדכי הנדפסים בספרו כנסת הראשונים (זבחים מה ב, אות סו ב) נקט כמילתא דפשיטא שדברי רש"י בגיטין אינם עולים בקנה אחד עם דברי המנ"ח, וברור ששיטת רש"י הוא שיש איסור להטיל מום בקדשי גוים, ויעו"ש שפלפל בסברות מחלוקתם עד שהעלה שרש"י לשיטתו אויל ממה דס"ל (זבחים ק"ב ב) שהמקדש למקדש אסור לשנותו להקריבו בכמה, ולכן לא ס"ל לרש"י מהטעם השני של המנ"ח שהבאנו לעיל.

ואני בעניי תיובתא לא קחזינא, ולא זכיתי להכין דעת הגאונים הנ"ל במה שהוכיחו מדברי רש"י שלא כדרכי המנ"ח, ואפוא ששמלה את סוגית הגמ' בגיטין שם למען יראה המעיין קושט דברי אמת, שאין כל הוכחה מדברי רש"י היפך מדעת המנ"ח.

והרי לך לשון הגמ' שם: "אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים... אמר (ב-בר קמצא לאחר שסילקהו מהסעודה בבושת פנים) הואיל והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה, ש"מ קא ניתא להו. איזיל איכול בהו קורצא רבי מלכא. אזל אמר לקיסר מרדו כך יהודאי. אמר ליה מי יימר, א"ל שדר להו קורבנא, חזית אי מקרבין ליה. שדר בידיה עגלא תילתא. בהדא דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. סביר רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקיילס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מובת. סבור למיקטליה. דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג. אמר רבי יוחנן ענותנותו של רוב"א החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו".

ועל דברי רוב"א שאמר: "יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג" כתב רש"י: "שיהו סבורין שבשכיל שהטיל מום בקדשים ועבר על מום לא יהיה בו, נהרג".

ומעתה, פליאה דעת ממני איך יש להוכיח מהכא שיש איסור להטיל מום בקדשי גוים, הלא מפורש כאן שרוב"א בא להוציא מלב הטועים, שבעת שיראו שנהרג בר קמצא יתמהו מה זה ועל מה זה, ואז יטעו שני טעויות שהם אחת, יטעו לחשוב שהוא עבר על איסור הטלת מום בקדשים, ויטעו עוד לומר שהמטיל מום בקדשים נהרג, ובכך יפרשו את סיבת הריגתו של בר קמצא, אבל האמת היא שכל זה טעות מתחלה ועד סוף, אין כאן הטלת מום בקדשים, ואין דין שהמטיל מום בקדשים נהרג, וכדי שלא יהיו מי שיטעו לחשוב כן טיעו רוב"א להרשות את הריגת בר קמצא.

ואם אכן כל זה טעות ושגגה, איך יתכן להביא מכאן ראיה שיש איסור להטיל מום בקדשי גוים, הרי האמת אינו כן, ועוד כדי כך שמחמת הרצון שיצא האמת לאור בענין זה, לא הביטו על כל מה שיכול לצאת מזה, וכדברי ר' יוחנן.

והאמת תאמר שאף שאפשר להדחק ולהסביר בדברי הגמ' שחששו רק משום טעות אחת והיא שהמטיל מום בקדשים נהרג, אבל לעולם יש בזה איסור הטלת מום בקדשים, אבל להביא ראיה מדברי רש"י שלא כדעת המנ"ח, הא ודאי ליתא שהרי איכא למימר כפשוטו שחששו שני טעויות יהיו בידם. וצ"ע.

ישראל דענדערזאויטש

עיר האבות ערד יצ"ו